

נאמר של נייר

..יום האדמה" במוזיאון ישראל * הניצחון המתוק של

מונדי על לאה פורת * סיפור אמיתי מתוך .. החיים כמשל "

אמנות

מיזבח אדמה

שורשי כל עם בנופו מגיעים לכדי השתקפות של ממש בעידית יצירתו התרבותית. כאשר השלים הפסל יצחק דנציגר, בשנות הארבעים את פסלו שבזיה ונימרוד - גיבור ציד, שבהם הצליח לכלוא נפחים מודרניים באבן, אחד מדומי היסוד של הגוף הארצישראלי, חולל תנועה תרבותית (כנעניות), המושגת בכל מעשה תרבותי-איכותי, בתרבות הישראלית מאז ועד היום.

בימים אלה מוצגת באחד מאולמי מוזיאון ישראל תערוכה מעבודותיו של האמן יגאל תומרקין, תחת הכותרת: אדמה. חמש וארבעות על נושא. זוהי תערוכה, שמבחינת ערכה ועיתויה מצוי בה הכוח המחולל והמניע, המחדש והמיישב, שיש בו שורשים ליצירת מיסגרה מהפכני בתרבות הישראלית. העבודות המוצגות בתערוכה זו מנקזות את בעיות היסוד, התהליכים הפוליטיים, ההכרתיים והתרבותיים של החברה הישראלית במשך 30 שנות המדינה.

יגאל תומרקין
סמך הפקר אמנותי

בניגוד לדנציגר, שהגיע לנקודת-מיסגרה בראשית דרכו כאמן, הרי דרכו של תומרקין קיי הינה ההיפך מכך. אחרי שנים רבות של ניסיונות במדיומים שונים של אמנות, צורות ותזמורים, ואחרי הישגים לא-מבוטלים - הוא החל במסעו לשטח-ההפוך קר התרבותי שבו ניפגשים מערב ומזרח. דרכו של תומרקין לשטח-ההפוך זה החלה במסעותיו באיזור, בתורכיה, פרס ומצרים, שבמהלכם גילה חומר יסוד של אמנות האיזור - האדמה.

למרות הגל החדשני הרווח בעשור האחרון באמנות הישראלית, שמטרתו חיקוי גלוי של הנעשה בבירות האמנות של איירופה ואמריקה, מצליח תומרקין, בעבריותו החדשה לשוב לערש התרבות והאמנות, תוך מיצוי כל המרכיבים והעזרים שהאמנות המודרנית סיפקה לו.

פיסול האדמה של יגאל תומרקין, הגיי צבים בפתח מוזיאון ישראל בימים אלה, מעניקים ממד חדש לחומר-יסוד זה של תרבות ונוף, ויותר מזה, העבודות הנ"ל אינן עוסקות באדמה כחומר ותו-לא. האמן

מתמודד בהן עם תפקיד האדמה במערכת המאבקים הפוליטיים והצבאיים של המדינה התיכונה. פיסול-האדמה, הדמה והסקרינות, מעוררים נושאים כ"יום האדמה", "הבדואים", "הגולם" ועוד. הערותיו של תומרקין לעבודותיו מעוררות תחושה של יום-אדמה תרבותי המתחולל במוזיאון ישראל, ריגשה חברתית-פוליטית שרק בכוח האמנות לעוררה.

אין ספק שתערוכה זו היא פרי ותוצאה ראשוניים ממגעו הישיר של האמן הישראלי במצרים, תוך ראייה מחודשת של העבר המזרח-תיכוני כמיקשה תרבותית אחת, הרחבת בקריבה את סך כל ההתרחשויות שהתחוללו באיזור משך אלפי שנה, עם נדידות העמים הלך ושוב. פיסול-האדמה של תומרקין נראים כמיזבחים מודרניים, המזכירים את הכתוב בספר "שמות": "מיזבח אדמה תעשה לי...".

תיאטרון

ערך ציבורי

ב-9 ביולי 1978 שיגרה פקידת-התרבות, הגב' אורה יבניאלי, בשם ועדת הפרוייקט טים של המודרן לתיאטרון הנימנה עם מיסגרת על המועצה לתרבות ולאמנות שבהנהלת הגב' לאה פורת, מיכתב למחזאי יוסף מונדי.

מיכתבה של הגב' יבניאלי נכתב בתגובת לבקשת-המיכה שהיפנה מונדי ישרי רות לגב' לאה פורת, לשם העלאת מחזהו מחזור אלוהולי (יומן נוכחות ב'), בין השאר כתבה יבניאלי: "המנדט אשר ניתן לוועדה הוא להענקת המיכות להעלאת הצגות שיש בהן משיג חיפוש דרד-ביטוי חדשה מבחינה תיאטרונית או דרמאטית, בעזרה להרצת הצגות בעלות ערך ציבורי, שללא עזרה אינן עשויות להגיע אל הקהל הרחב, ובעזרה ליוצרי תיאטרון בראשית דרכם. אף אחד מהקריטריונים המצויינים כאן אינו נוגע ליומן נוכחותי חלק ב'...".

בימים אלה נכונה הפתעה לגברות אורה יבניאלי ולאה פורת, החולשות על הכריתות "ערך ציבורי", ועידוד דרכי הביטוי החדשות של התיאטרון העיברי, ועידוד-הפרטואר של התיאטרון הלאומי הביטוי ומנהלו האמנותי החדש של תיאטרון זה, הבמאי רודף לוויין, מצאו את מחזור

לאה פורת
עידוד דרכי-ביטוי חדשות

אלוהולי (יומן נוכחות ב') מתאים לקרשי התיאטרון הלאומי, ששיקוליו חייבים לגבוע מתוך בחינת "הערך הציבורי", ואם מדובר בפרק "הערך הציבורי", הרי שכישלון זה של שיקול-העדת מצידה של לאה פורת, והגברות שהיא מפקידה על ועדת הפרוייקטים לתיאטרון, מעורר שוב את התחושה הברורה, שחילופי-גברי בראשות המועצה לתרבות ולאמנות אך ייטיבו עם התרבות הישראלית.

אתיקה

A TITUS PRODUCTION

סידרת הטלוויזיה הקיטשית שואה, המתיימרת לשקף את סיפור השמדת העם היהודי במהלך מילחמת-העולם השנייה, הרי כיתה עובדה מסמרת-שיער אחת, היא ש-הציניות חזקה מן הלחץ ההיסטורי.

בכותלות המודפסות המופיעות בסוף כל אחד מפירקי הסידרה מודפס בבירור כי שם החברה שהפיקה את הסידרה הוא TITUS PRODUCTION, שם המערור את האפשרות שבעתיד הלא-רחוק, עשוי יהיה הטלוויזיה הישראלית להקרין סידרת סרטים שתתאר את גפילת הבית השני, ואת השמדת יהודי הפרובינציה הרומית בארץ-ישראל, בידי טיטוס ואביו אספספס יאנוס. קטע הסיום באיתה סדרה יהיה, מן הסתם, תצלום עבדים יהודים המביאים לרומא את כלי בית-המקדש, וחולפים מתחת לקשת שער טיטוס.

שם החברה שתפיק סידרה כזאת יהיה מן הסתם, A HOLOCAUST PRODUCTION.

החוויה הישראלית

דיוקנו של אמן כמתאבד צעיר

החודש לפני 25 שנה יצא כותב שורות אלה, בשעות אחר-הצהריים המוקדמות, יחד עם חבריו מתנועת השומר הצעיר לפעולה בעמקיה-המזרחיים בירושלים, במקום שעליו מונח כיום הצד הדרומי של מוזיאון ישראל, מקום שהיה מוכר באותם ימים בשמו הערבי, עמליה, עלה סידחון חריף. בינות לשני סלעים עגולים הבחנו בגופת אדם מת, גופה שתפתח עד למאד ואיבדה לא במעט את צלם האנוש. כמה מאיתנו מיהרו והזעיקו את המיטסרה.

למחרת היום נכתב בעיתונים הנוסח: "גוויית גבר אלמוני נתגלתה... כמה ימים מאוחר יותר, פורסם בהרחבה בעיתונים סיפורו של הצייר בנימין לבנר ש-התאבד.

פרק י"א: הסיפור עז אודות ידירי המת". שש שנים מאוחר יותר, כאשר כותב שורות אלו שירת בצבא, נפל לידי עותק מהמהדורה הראשונה של ספר החיים כמשל מאת פינחס שדה, שראה אור בהוצאת ששת, בעמוד 135. ב-1978 י"א: הסיפור על אודות ידירי המת" נתגלה ממד חדש מסיפור חייו ומותו של הצייר בנימין לבנר, סיפור הנתון עד עצם

היום הזה, בעיני כותב שורות אלו, משמעו מלאה לכותרת הספר החיים כמשל, שהפך מאז שנות ה-50 המאוחרות ועד היום אבן-דרך חסרת-תקדים בסיפורת היעברית.

בפרק הנ"ל עוסק פינחס שדה בתיאור סידרת מיפגשים בינו לבין בנימין לבנר, משך כמה שנים, שבמהלכה הוא פורש וחושף עולם של לבטים ומכאובי נפש וגוף. שדה אינו מסתיר כלל את תפקידו החשוב של בנימין לבנר בגיבוש השקפת עולמו התרבותית של מחבר החיים כמשל, והוא כותב: "לעיתים היה קורא ומתרגם לי, לבקשתי, יצירות לועזיות (אני לא ידעתי אז אלא עיברית). לעיתים רחוקות השתי קרבה בה חיונית אל יצירה שאת תירי

פינחס שדה

סיפורי לו סיפור אודות שמואל הצעיר

נומה, הערוך בלשון-לימודים, קראתי כי דפוס, כפי שחשתי זאת בהאזיני, בדממת הלילה, לתירגומו המילולי, העילג מעט, של בנימין. הוא קרא באוזני את שיר השמש של פרנצוסקוס: שיר נעלה מתשי כחות. פעם אחרת קרא ותירגם לי את שירת היין על יגון האדמה של לייט-פרי... בנימין, אשר שנות ילדותו הראשונות והבינוניות עברו עליו בכנר, הכיר אך מעט את התנ"ך. לילה אחד ישבנו, בני ימין ואני, בתדרי (היה זה בקיץ; רוח שרב כברה נשבה החדרה מבעד לחלון ה"פתח והרטיטה ללא-הפוגה את שלהבת העששית) ואני סיפרתי לו את הסיפור על אודות שמואל הנער, השוכב, בעלטה, כ"סרב יכבה נר האלוהים, ושומע את הקול הקורא לו. היתה מספר חרש בפשימות שבמלח, בלשון המונית, והנה כאשר כ"י ליתי את סיפורי ראיתי, כי בנימין, שישב כל אותה שעה והאזין כמתחזק, ניצנצו דמעות בעיניו. אולי ייחל עת ארובה, ועד כוש, לקריאה...".

קטע נוסף בהחיים כמשל, המציג ממד אחר בסיפור חייו ומותו של בנימין לבנר, מתואר בעט של פינחס שדה במילים: "העת נקפה; שום קריאה לא נשמעה; נר האלוהים היה כבוי; היתה עלטה. העת נקפה, ולבנימין מלאו, כפיטויו, רבע מאה שנה. לרגל יום הולדתו שלה לידירי הזמנות - מעשה היתוך עץ משלו - בהן נקרא לבוא לטכס קבורתו של עשרים וחמש שנה. כן נתבקשו, שלא להביא פרי חים ללווייה...".

כושר השירטוט האנושי של פינחס שדה מציג את בנימין לבנר כגיבור פסימי של תקופה אופטימית מלאו, ככריזמה, כאדם הלכוד בסבלות גורל, אם לנקוט לשון סיפורותיות. שדה אינו מניח על ראשו של בנימין זרי-החילה, וגם לא זרדי-קוצים, וממשיך